

**RAČUNOVODSTVENI ASPEKT PRIMJENE MSFI 9 U BANKARSKOM
SISTEMU BOSNE I HERCEGOVINE****ACCOUNTING ASPECT OF IFRS 9 APPLICATION IN THE BANKING
SYSTEM OF BOSNIA AND HERZEGOVINA**

Doc. dr. LEJLA DEMIROVIĆ
Ekonomski fakultet Univerziteta u Sarajevu
Prof. dr. HARIS JAHIĆ
Ekonomski fakultet Univerziteta u Sarajevu
Doc. dr. ŠEVALA ISAKOVIĆ-KAPLAN
Ekonomski fakultet Univerziteta u Sarajevu

Sažetak: *Za potrebe detaljnijeg predstavljanja kompleksnosti i specifičnosti primjene relevantnog zakonodavnog okvira kod mjerenja kreditnog gubitka u bankarskom sistemu Bosne i Hercegovine (BiH), predmetni rad prezentirat će specifičnosti procjene kreditnog gubitka prema važećem Međunarodnom standardu finansijskog izvještavanja 9 – Finansijski instrumenti (MSFI 9) i izmjenjenoj podzakonskoj i zakonskoj regulativi: Odluci o minimalnim standardima za upravljanje kreditnim rizikom i klasifikaciju aktive (Odluka), Međunarodnom računovodstvenom standardu 39 – Finansijski instrumenti: priznavanje i mjerenje (MRS 39) i Međunarodnom računovodstvenom standardu 37 - Rezervisanja, potencijalne obaveze i potencijalna imovina (MRS 37) u periodu 2010.-2018.g., te ukazati na zahtjeve, prednosti i nedostatke primjenjivanih zakonskih i podzakonskih propisa. Razlog za sagledavanje perioda 2010.-2018.g. kod procjene kreditnog gubitka, je taj što bez obzira što je propis Odluka prestao da važi 01.01.2011.g., te zamjenjen MRS-om 39, računovodstveni i izvještajni efekat se i dalje zadržava u bilansnoj evidenciji. Osnovni cilj važećeg MSFI 9, koji zamjenjuje MRS 39, je taj da se kreditni gubitak uoči na vrijeme i procijeni što realnije kako bi se banke pravovremeno zaštitile od kreditnog gubitka, te da finansijski izvještaji budu sastavljeni po načelu fer prezentacije.*

Ključne riječi: *MSFI 9, banka, očekivani kreditni gubitak, kreditni rizik.*

Abstract: *With the purpose of detailed presentation of the complexity and specificity of application of the relevant legislation framework in the measurement of credit loss in the banking system of Bosnia and Herzegovina (BiH), this paper will discuss the specificity of the assessment of credit loss according to the current International Financial Reporting Standard 9 - Financial Instruments (IFRS 9) and amended law and bylaw legislations: Decision about of minimum standards for credit risk management and asset classification (Decision), International Accounting Standard 39 - Financial Instruments: Recognition and Measurement*

(IAS 39) and International Accounting Standard 37 - Provisions, Contingent Liabilities and Potential Assets (IAS 37) during the period 2010 to 2018, and indicate requirements, advantages and disadvantages of used law and bylaw legislations. The reason for consideration the 2010-2018 period in the assessment of credit loss is the fact that regardless of the ceasing of Decision from January 1, 2011 and replaced by IAS 39, the accounting and reporting effect is still retained in balance records. The main objective of the current IFRS 9, which replaces IAS 39, is that the credit loss is noticed on the time and estimated as realistically as possible in order to protect the banks from the credit loss in a timely manner and that the financial statements should be prepared on the fair presentation principle.

Key words: IFRS 9, bank, expected credit loss, credit risk.

Uvod

Odbor za međunarodne računovodstvene standarde (eng. International Accounting Standards Board – IASB) propisao je MSFI 9 s ciljem da isti zamijeni MRS 39. Poslije više ažuriranja u 2014.g. IASB je izdao kompletnu verziju MSFI 9 i odredio rok početka primjene 01.01.2018.g. MSFI 9 uvodi novi koncept potencijalnog kreditnog gubitka, koji se bazira na očekivanom gubitku. Njegova primjena na bosanskohercegovačkom prostoru, od posebnog je značaja za finansijske institucije. Obavezujući datum početka primjene standarda MSFI 9 u BiH ispoštovale su samo banke, dok su ostale finansijske institucije za procjenu izloženosti kreditnom gubitku zadržale primjenu propisa od strane supervizora. Zbog navedenog, fokus ovog rada biće usmjeren na banke u BiH, s ciljem identificiranja specifičnosti, problema i važnosti primjene novog modela potencijalnih kreditnih gubitka (PKG) prema MSFI 9, sa osvrtom na ispravke vrijednosti rizičnih stavki bilansa i rezerve za kreditne gubitke rizičnih stavki vanbilansa (IV/RKG) prema MRS 39 i MRS 37 i rezerve za kreditne gubitke (RKG) prema Odluci.

Koliko se radi o kompleksnoj problematici primjene MSFI 9, govori činjenica da u njegovu primjenu treba biti uključeno više službi/oblasti, a ne samo računovodstveni odjel društva. U bankarskom sektoru, implementacija modela identificiranja PKG prema MSFI 9 treba biti zadatak: službe/odjeljenja za upravljanje rizicima, trezora, službe/odjeljenja naplate i plaćanja, službe/odjeljenja ino platnog prometa te računovodstva.

Predmet ovog rada bit će usmjeren na teorijski, praktični i računovodstveni aspekt PKG, odnosno umanjjenja vrijednosti rizičnih stavki bilansa i vanbilansa primjenom MSFI 9, a sve u cilju realnijeg prikazivanja očekivanih kreditnih gubitaka (Expected Credit Losses – ECL).

1. Zakonska i podzakonska regulativa upravljanja, mjerenja i procjene kreditnog gubitka

Period od 2010. do 2018.g, s aspekta korištene regulative za procjenu kreditnog gubitka u finansijskim institucijama BiH, posebno banaka, karakterišu izuzetno velike i složene izmjene, a njihove najznačajnije odrednice prezentirane su u Tabeli 1 ovog rada.

Tabela 1. Pregled zakonske i podzakonske regulative koja se odnosi na RKG i PKG na teritoriji FBiH u periodu 2010.-2018.g

Zakonski / pozakonski akt	Osnova za procjenu kreditnog gubitka	Kriterij za grupisanje i određivanje nivoa rizičnosti finansijskih instrumenata (kategorije – grupe – faze)		
		Opće rezerve	Posebne rezerve	
Odluka (rizični bilans i vanbilans) <i>Primjena: do 01.01.2011.</i>	Dani kašnjenja (RKG)	Kategorija rizičnosti:	Kategorije rizičnosti:	
		<ul style="list-style-type: none"> ▪ A 2% (nema dana kašnjenja) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ B 5-15% (do 30dana) ▪ C 16-40% (30 – 90dana) ▪ D 41-60% (91-180dana) ▪ E 61-100% (181-365dana) 	
MRS 39 - (rizični bilans) MRS 37- (rizični vanbilans) <i>Primjena: 01.01.2011.-31.12.2017.</i>	Nastali gubitak (IV/RKG)	Individualna procjena	Grupna procjena	
		<ul style="list-style-type: none"> ▪ Cijeli period trajanja kredita ▪ Izloženost prema klijentu je značajna ▪ Kašnjenje > 90 dana po MRS brojaču ▪ Klijent se ne nalazi u statusu neizmirenja obaveza 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Cijeli period trajanja kredita ▪ Kašnjenje ≤ 90 dana po MRS brojaču ▪ Klijent se nalazi u statusu neizmirenja obaveze 	
MSFI 9 – (rizični bilans i vanbilans) <i>Primjena: 01.01.2018.</i>	Očekivani gubitak (PKG)	Faza 1 „Zdrav portofolio“	Faza 2 „Kreditni gubitak povećan“	Faza 3 „Problematičan portofolio“
		<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kašnjenje ≤ 30 dana po MSFI brojaču ▪ FBA¹ kl. ≤5% 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kašnjenje 31 ≤ dan ≤ 90 dana po MSFI brojaču ▪ FBA kl.> B5% 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kašnjenje > 90 dana po MSFI brojaču

Izvor: Autori

U nastavku rada biće dat kratki osvrt na zahtjeve Odluke, MRS 39, MRS 37 i MSFI 9.

1.1.Odluka o minimalnim standardima za upravljanje kreditnim rizikom i klasifikaciju aktive banaka

Do 01.01.2011.g., kreditni rizik banke su mjerile i isti računovodstveno evidentirale na teret troška (duguje konto grupe 93), odobravanjem konta rezervisanja (potražuju konto grupe 67 ili 77). Osnov za mjerenje RKG plasmana banke prema Odluci bili su dani kašnjenja, na osnovu kojih se svakom finansijskom instrumentu dodjeljivao procenat rizika u rasponu od 2-100%. Prema Odluci mjerenje izloženosti kreditnom riziku, za rizične stavke bilansa i vanbilansa nosi termin rezervisanja za rizične stavke bilansa i vanbilansa, a razlike u računovodstvenom načinu evidentiranja kreditnog rizika za rizične stavke bilansa u odnosu na rizične stavke vanbilansa, nije bilo. Finansijski plasmani banke (bilansni i vanbilansni) bili su klasifikovani u jednu od pet rizičnih skupina (A-E), s tim da se klasifikacija rizičnih grupa dalje klasifikovala na opće i posebne rezerve za kreditne gubitke. Opće rezerve za kreditne gubitke obuhvataju rizičnu skupinu A2%, dok posebne rezerve za kreditne gubitke obuhvataju rizične skupine: B 5-15%; C 16-40%; D 41-60% i E 61-100%

Rizična grupa A 2% ima značenja da: klijent nema kašnjenja, kredit je osiguran kvalitetnim kolateralom, kreditni rizik banke iznosi 2% plasmana, odnosno dospjelog, a nenaplaćenog potraživanja ako se rizičnost računa u fazi otplate. U slučaju kada dođe do povećanja broja dana kašnjenja, komisija za praćenje kreditnog rizika finansijske institucije izvršila bi preklasifikaciju potraživanja po osnovu plasiranog kredita iz rizične grupe A 2% u rizičnu grupu B i dodijelila stepen rizičnosti u rasponu od 5 – 15%, zavisno od broja dana kašnjenja u otplati (1-30 dana) i evidentirala knjigovodstveno preklasifikaciju rizičnosti potraživanja iz općih u posebne rezerve kreditnih gubitaka, što bi za posljedicu imalo i povećanje kreditnog gubitka, tj. doknjiženjem iznosa utvrđene razlike povećala bi se RKG na teret rashoda.

S aspekta doprinosa ostvarenju prihoda banke, prema Odluci, postoji dalja klasifikacija finansijskih plasmana, prema kojoj se finansijski plasmani grupišu u jednu od dvije kategorije: kvalitetnu ili nekvalitetnu aktivu. Kvalitetna aktiva je aktiva koja banci donosi prihod (obračunata kamata evidentirana je bilansno, bez obzira što nije naplaćena), ista obuhvata rizične skupine: A2% i B 5-15%. Nekvalitetna aktiva je aktiva koja banci ne donosi prihod, tj. (obračunata kamata isknjižava se iz bilansa u vanbilans i za puni iznos obračunate dospjele nenaplaćene kamate, kada se potraživanje rasporedi u rizičnu skupinu C, formiraju se 100% RKG, tj. banka poveća svoj trošak u bilansu uspjeha za 100% iznos obračunatog potraživanja po osnovu kamate. Nekvalitetna aktiva obuhvata rizične skupine: C 16-40%; D 41-60% i E 61-100%.

1.2. MRS 39 - Finansijski instrumenti: priznavanje i mjerenje i MRS 37 - Rezervisanja, potencijalne obaveze i potencijalna imovina

Zakon o računovodstvu i reviziji FBiH¹ za sva srednja i velika pravna lica propisuje obavezu primjene MRS i MSFI. Kao rezultat toga, banke su bile u obavezi od 01.01.2011.g, za mjerenje i računovodstvenu evidenciju kreditnog gubitka za rizične stavke bilansa primjeniti zahtjeve MRS 39, a za rizične stavke vanbilansa zahtjeve MRS 37. Primjena navedenih MRS-ova za identificiranje IV/RKG odlikuje se određenim specifičnostima, pa tako MRS 39 pojam rezervisanja (prema Odluci) zamjenjuje pojmom *ispravka vrijednosti za rizične stavke bilansa*, dok MRS 37 zadržava pojam *rezervisanje za rizične stavke vanbilansa* kao što se koristio i prema Odluci. Posljedica primjene spomenutog Zakona jeste i obaveza primjene novog Kontnog okvira i Pravilnika o kontnom okviru, sadržaju konta i primjeni kontnog okvira za banke i druge finansijske organizacije². Glavna izmjena Kontnog okvira za banke, prema pomenutom Pravilniku, bila je da su klase aktive proširene za grupe konta: 09, 19, 29, 39 i 49. koje nose nazive ostali korektivni računi.

Dodatno, pored obavezne primjene MRS-ova za identificiranje i evidenciju IV/RKG bilansno, banke su bile obavezne obezbijediti za svaki izvještajni period i evidenciju RKG u vanbilansnoj evidenciji prema Odluci. Glavni razlog uvođenja obaveze vođenja paralelne evidencije za identificiranje IV/RKG po MRS-ovima i RKG po Odluci jeste da se omogući uvid u nastalu razliku između IV/RKG i RKG. Nastale razlike mogu biti:

- Pozitivne (potrebna RKG) - kada su RKG veća od IV/RKG. Utvrđena pozitivna razlika ne odražava efekat promjena (povećanje) na bilans niti izvještaje propisane od strane FBA, već se ista evidentira u vanbilansnoj evidenciji prema propisanoj šemi knjiženja od strane banke (Duguje 994x/Potražuje 999x³).

- Negativne (nedostajuća RKG) - kada su RKG manja od IV/RKG. Utvrđena negativna razlika odražava efekat promjena (smanjenje) na poziciji 3.5. Obrasca FBA br. 1 – Tabela A⁴, tj. predstavlja odbitnu stavku kod obračuna neto kapitala, a samim tim ima direktan uticaj i na obračun visine stope adekvatnosti kapitala.

Prema MRS 39 i MRS 37 sva potraživanja banke bila su podjeljena u jednu od dvije skupine procjene rizičnosti:

- *Pojedinačna (individualna) procjena.* Finansijski instrument je u statusu pojedinačne procjene rizičnosti, kada je izloženost u statusu neispunjavanja

1 Službene novine FBiH, 83/09.

2 Službene novine FBiH, 82/10.

3 Duguje 994x – ostali aktivni računi; Potražuje 999x – ostali pasivni računi.

4 Obrazac br. 1 - TABELA A – Izvještaj o stanju kapitala na dan

obaveze, te ako je pojedinačno značajna. U ovom slučaju mjerenje IV/RKG bilo je bazirano na pojedinačnoj procjeni pojedine izloženosti, npr. potraživanje se nalazi u statusu neizmirenja obaveza i potrebno je isto izdvojiti iz grupe i pojedinačno pratiti. U ovu grupu prema Uputstvu⁵ propisanom od strane FBA bila su raspoređena potraživanja koja imaju dane kašnjenja preko 90 dana ili ako se radi o značajnom iznosu potraživanja.

▪ *Grupna procjena.* Finansijski instrument je u statusu neispunjavanja obaveza, ali nije pojedinačno značajan. U ovom slučaju mjerenje IV/RKG bilo je bazirano na grupnoj procjeni svih izloženosti koje imaju status urednog izmirenja obaveze. U ovu grupu prema Uputstvu od strane FBA bili su raspoređeni finansijski instrumenti koja imaju dane kašnjenja do 90 dana.

Prema MRS 39 i MRS 37 IV/RKG identificiraju se na osnovu sljedećih parametara: dani kašnjenja, kvalitet kolaterala i historija klijenta. Ovo ukazuje na još jednu izmjenu koja je nastala 2011.g, a to je da su banke IV/RKG, primjenom modela MRS 39 i MRS 37, identificirale primjenom propisanog internog akta Interne metodologije za mjerenje umanjenja vrijednosti kredita i ostale finansijske imovine. Internom metodologijom banke su propisale parametre na osnovu kojih će mjeriti IV/RKG. Ovdje možemo vidjeti razliku u odnosu na obračun rezervisanja prema Odluci, kada su dani kašnjenja bili jedini parametar za mjerenje RKG.

U 2011.g, obaveze banaka po osnovu inicijalne primjene MRS 39 i MRS 37 za mjerenje i evidenciju IV/RKG, bila su formiranje sljedećih naloga računovodstvene evidencije:

- I. Nalog preknjiženja iz vanbilansne evidencije, glavnice potraživanja klasifikovane u E kategorije, u bilansnu evidenciju.
- II. Nalog preknjiženja iz vanbilansne evidencije inicijalno suspendovane kamate (kamate potraživanja C kategorije), u bilansnu evidenciju.
- III. Nalog knjiženja inicijalnog (početnog) iznosa IV/RKG po MRS 39 i MRS 37 na dan 31.12.2010.g.
- IV. Nalog knjiženja vanbilansne analitičke evidencije RKG.
- V. Nalog knjiženja nedostajućih rezervisanja po regulatornom zahtjevu.

Model nastalog gubitka, prema MRS 39, bazirao se na procjeni budućih novčanih tokova. Procjena budućih novčanih tokova oslanjala se na otplatni plan (glavnica, kamata, naknada, provizija, uključujući i iznose koji mogu nastati realizacijom kolaterala) te priznaje sadašnju vrijednost nastalog gubitka. To znači da ukoliko se klijent nalazi u statusu neizmirenja obaveze duže od 90 dana, banka

⁵ „Uputstvo o izmijenjenom načinu formiranja, evidentiranja i izvještajnog iskazivanja rezervi za kreditne gubitke“, FBA, januar 2011.g.

ne mora priznati IV/RKG u cijelom iznosu dospijelog nenaplaćenog potraživanja, niti u 100% iznosu formirati rezerve za IV/RKG na teret troška iz razloga što klijent nije prešao prag materijalnosti koji je utvrđen Uputstvom i Internom metodologijom. Jedino što je vjerovatno da će se desiti, to je da će u slučaju da je klijent bio u grupnoj procjeni rizičnosti, preći u individualnu procjenu rizičnosti, ali trošak rezervisanja za rizične bilansne i vanbilansne stavke nije se morao povećati.

1.3. MSFI 9 – Finansijski instrumenti

MSFI 9 zamjenio je MRS 39 i isti je baziran na modelu očekivanog gubitka. Koncept mjerenja očekivanog gubitka, prelazi iz oblasti prepoznavanja nastalih gubitaka u oblast očekivanog gubitka. Model očekivanog gubitka sa sobom donosi realniju procjenu i priznavanje kreditnog gubitka, npr. ako se klijent nalazi u statusu neizmirenja obaveza i kašnjenje je duže od 365 dana, banka u cijelom iznosu dospjelog nenaplaćenog potraživanja računovodstveno evidentira rezerve za potencijalne gubitke na teret rashoda.

Primjena MSFI 9 predstavlja najvažniju računovodstvenu politiku banke, obzirom da se računovodstveno kreditni gubitak evidentira na teret troška, a u kumulativu čini najveći trošak u bilansu uspjeha, govori o tome da se ovoj računovodstvenoj politici treba posebno posvetiti pažnja i vrijeme. Prema MRS 8 - *Računovodstvene politike, promjene računovodstvenih procjena i greške*, primjena MSFI 9 je retrospektivnog karaktera, to potvrđuje da se MSFI 9 treba primjeniti na sve transakcije kao da je oduvijek bio na snazi, što potvrđuje obavezu mjerenja inicijalnog PKG na dan 31.12.2017. g, a obavezna primjena je od 01.01.2018.g.

Novi model mjerenja PKG, zahtjeva korištenje razumnih, pouzdanih informacija koje su banci dostupne bez izdatka troška ili napora da do istih dođe, sve u cilju realne procjene istih. U skladu sa zahtjevima MRS 34 - *Finansijsko izvještavanje za periode tokom godine* imaju obavezu kvartalnog izvještavanja, tako da su prve izmjene MSFI 9 izvještajno predstavljene na dan 31.03.2018.g.

2. Implementacija zahjeva MSFI 9 kod mjerenja kreditnog gubitka banaka

Prema MSFI 9 modelu mjerenja PKG, očekivani kreditni gubitak najjednostavnije se objašnjava da zajmoprimac (dužnik) ne može da vrati zajam (dug), a u tom slučaju zajmodavac (povjerilac) izložen je riziku gubitka glavnice, kamate i naknade. Prema MSFI 9, model očekivanih kreditnih gubitaka⁶ zahtjeva

6 MSFI 9 – Finansijski instrumenti, paragraf 4.1.1.

da se kvalitet finansijskih instrumenta mjeri na osnovu karakteristika ugovorenih novčanih tokova po amortiziranom trošku ili fer vrijednosti kroz ostalu sveobuhvatnu dobit ili po fer vrijednosti kroz dobit ili gubitak.

Amortizirani trošak. Prema amortiziranom trošku finansijski instrumenti podliježu provjeri ugovorenih novčanih tokova tog finansijskog instrumenta, koji obuhvata anuitetni plan i kolateral, ukoliko isti ima finansijski instrument. Finansijski instrumenti kao što su: krediti, dužnički vrijednosni papiri, potraživanja po osnovu najma, preuzete obaveze za kreditiranje u većini slučajeva bit će klasifikovane u kategorije koje se mjere po amortiziranom trošku ili po fer vrijednosti kroz ostalu sveobuhvatnu dobit.

Fer vrijednost – ostala sveobuhvatna dobit/dobit i gubitak. Finansijski instrumenti koji se drže radi prodaje i naplate (imovina banke raspoloživa za prodaju) klasifikovat će se u kategoriju koja se mjeri po fer vrijednosti kroz ostalu sveobuhvatnu dobit. Finansijske instrumente, vlasnički vrijednosni papiri, banke klasifikuju u kategoriju koja se mjeri po fer vrijednosti kroz dobit ili gubitak, a jedan od razloga je što plaćanje po osnovu tih finansijskih instrumenata se ne sastoji od plaćanja kroz glavnice i kamatu.

Novi model, očekivanog gubitka, omogućava „gledanje unaprijed“ što je velika, ako ne i najveća izmjena u odnosu na model MRS 39 koji prepoznaje gubitak onda kada je nastao, što je za rezultat imalo premalo i/ili prekasno rezervisanje za kredine gubitke, zbog čega je novi model očekivanog gubitka rezultirao većim rezervisanjima za PKG.

Novi model mjerenja vrijednosti ECL-a, prema MSFI 9, uvodi klasifikaciju finansijskih instrumenata prema fazama, na osnovu kojeg finansijski instrument može biti klasifikovan u jednu od tri faze za umanjenje vrijednosti na osnovu promjena u kreditnom kvalitetu (pogoršanje kredita), kao što je prikazano u Tabeli 2.

Tabela 2. Tri faze primjene ECL modela prema MSFI 9

Faza 1 „Zdrav portofolio“
<ul style="list-style-type: none"> ▪ 12 mjesečni model mjerenja kreditnog rizika ▪ Nema naznaka smanjenja kvaliteta kreditnog portofolia ▪ Osnovica za obračun prihoda od kamate: bruto knjigovodstvena vrijednost ▪ Klijent nije u statusu neizmirenja obaveza po bilo kojem osnovu
Faza 2 „Kreditni gubitak povećan“

<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kvalitet kreditnog portofolia značajno se smanjuje, što za posljedicu ima povećanje PKG, s tim da isti nije na najvišem nivou ▪ Osnovica za obračun prihoda od kamate: bruto knjigovodstvena vrijednost ▪ Cjeloživotni očekivani kreditni gubitak ▪ Pogoršanje položaja klijenta ▪ <i>Za prelazak u Fazu 1 nije potreban period prilagođavanja</i>
Faza 3 „Problematican portofolio“
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kreditni portofolio sa značajnim očekivanim kreditnim gubitkom, gdje visoka vjerovatnoća neplaćanja kreditne obaveze predstavlja osnov za povećanje PKG ▪ Osnovica za obračun prihoda od kamate: neto knjigovodstvena vrijednost ▪ Cjeloživotni očekivani kreditni gubitak ▪ Klijent je u statusu neizmirenja obaveza po bilo kojem osnovu ▪ <i>Za prelazak u Fazu 2 potreban je period prilagođavanja</i>

Izvor: Autori

Kao što se iz Tabele 2 može vidjeti, kreditni gubitak finansijskih instrumenata iskazuje se u periodu od 12 mjeseci ili u cjeloživotnom vijeku trajanja, u zavisnosti da li je došlo do značajnog povećanja kreditnog gubitka od početno (inicijalno) priznatog ili ne. Prema MSFI 9 modelu mjerenja kreditnog gubitka, obaveza banke je da na kraju svakog mjeseca procjenjuje da li je došlo do značajnog povećanja kreditnog gubitka, da li je kreditno obezbjeđenje svakog finansijskog instrumenta identificirano i da li se isto primjenjuje kod određivanja, te na osnovu procjene određuje da li se kreditni gubitak računa na 12 mjesečnoj osnovi ili tokom cijelog vijeka trajanja, odnosno kojoj fazi umanjenja vrijednosti finansijski instrument pripada.

Klasifikacija u Fazu 1. Za finansijski instrument raspoređen u Fazu 1, PKG se mjeri za period od 12 mjeseci. Obzirom da Faza 1 predstavlja „zdrav portofolio“ banke, to potvrđuje da u istu trebaju biti klasifikovani kvalitetni finansijski instrumenti. Neka od obilježja kvalitetnih finansijskih instrumenata su: finansijski instrument nema kašnjenja, osiguran je kvalitetnim kolateralom, po osnovu urednosti naplate banci donosi prihod i sl. Bez obzira što se u fazu 1 klasifikuju kvalitetni finansijski instrumenti, banka mora da mjeri i prizna (trošak) inicijalni (početni) iznos PKG za ove finansijske instrumente, koji zapravo predstavlja dio očekivanog kreditnog gubitka zbog mogućeg neispunjavanja obaveza u određenom razdoblju, odnosno u narednih 12 mjeseci. Također, finansijski instrument pripada Fazi 1 mjerenja kreditnog gubitka, ukoliko nije ispunio kriterije za klasifikaciju u Fazu 2 ili 3. Faza 1 obuhvata sve finansijske instrumente koji su čak ispunili uslov da budu u Fazi 2, ako postoji opravdan razlog zadržavanja u Fazi 1.

Klasifikacija u Faze 2 i 3. Za finansijske instrumente klasifikovane u Faze 2 i 3, očekivani kreditni gubitak mjeri se za cjeloživotni vijek trajanja finansijskog instrumenta. Ključna razlika između Faze 2 i Faze 3 je u osnovici za obračun kamatnih prihoda. Kod finansijskih instrumenta raspoređenih u Fazu 1 i Fazu 2 osnovica za obračun kamatnog prihoda je bruto knjigovodstvena vrijednost, dok kod finansijskih instrumenata Faze 3 osnovica za obračun kamatnog prihoda je neto knjigovodstvena vrijednost. Ovu razliku posebno je važno pomenuti, obzirom da se kamatni prihod prema Odluci računao kroz tzv. suspendovanu kamatu.

Faktori koji ukazuju na povećanje PKG, to jest faktori koji utiču na svrstavanje finansijskog instrumenta u Faze 2 i 3 su:

- Nastalo ili očekivano smanjenje operativnih rezultata dužnika, koji uključuje: smanjenje prihoda, smanjenje kvaliteta aktive, likvidnosti i sl.
- Nastalo ili očekivano stanje neizmirenja neke druge obaveze od strane dužnika.
- Nastale ili očekivane izmjene u oblasti zakonodavstva, ekonomije i tehnologije, npr. zastarjela tehnologija uzrokovala je smanjenje tražnje za dužnikovim proizvodima, što prouzrokuje dužnikovu nesposobnost da ispuni svoje obaveze prema banci.
- Promjene ugovornih uslova, koji obuhvataju: kršenje ugovornih obaveza, raskid ugovora, zahtjev za dodatnim kolateralom.

Odredbe MSFI 9 dozvoljavaju da finansijski instrumenti koji su u određenom momentu bili klasifikovani u Fazu 2 ili 3 budu vraćeni u neku nižu (bolju) fazu. U svim slučajevima radi se o automatskom prelasku, s tim što se za prelazak iz Faze 2 u Fazu 1 najčešće ne primjenjuje oporavak, dok se za prelazak iz Faze 3 u Fazu 2 ostavlja određeni vremenski period oporavaka, npr. tri mjeseca. Vremenski oporavak znači, da u momentu kada finansijski instrument ispuni uslove za prelazak u Fazu 2, ne može odmah biti klasifikovan u Fazu 2, već je potrebno da ispunjava uslove Faze 2 najmanje npr. tri mjeseca uzastopno prije nego što se desi reklasifikacija. Za reprogramirane kredite, banke obično ostavljaju duži vremenski period oporavka.

Obzirom da model ECL prema MSFI 9 uvodi, jednu fazu, koju možemo nazvati i jednim filterom „više“ od primjenjivanog modela prema MRS 39, to govori da uvodi i strožija pravila kod mjerenja PKG. Kao rezultat primjene strožijih pravila mjerenja PKG, posljedica primjene MSFI 9 sa računovodstvenog aspekta imat će povećanje PKG, što će u prvoj godini prilagođavanja za posljedicu imati veće opterećenje zarađene dobiti. U narednim godinama primjene novog ECL modela, pod pretpostavkom pravilne procjene PKG, za posljedicu imat će manje opterećenje ostvarene dobiti.

Najveći problem implementacije novog modela mjerenja PKG jeste da MSFI 9 ne propisuje jedinstven model mjerenja PKG već da se od banaka očekuje da izrade svoj model koristeći se različitim informacijama iz prošlosti i budućnosti. Sa računovodstvenog gledišta, to izgleda primamljivo samo „sa vana“, dok kod praktične primjene pojavljuje se bezbroj pitanja i problema, uz napomenu da je cijeli proces implementacije novog modela praćen visokim troškovima.

Umanjenje vrijednosti kredita i ostale finansijske imovine (procjena PKG) prema MSFI 9, na mjesečnom nivou, obavlja se kroz sljedeće korake:

- I. Potfolio se segmentira prema vrsti klijenta (pravna lica, fizička lica, banke i druge finansijske organizacije, neprofitne organizacije);
- II. Grupisanje portofolia prema nivou rizičnosti kojem pripada: Faza 1, Faza 2 ili Faza 3.
- III. Grupisanje prema metodi procjene PKG (umanjenja vrijednosti).

Način (osnova) za grupisanje kreditnog portofolia može se promjeniti vremenom, posebno ako se dugoročno posmatra i od informacija koje su dostupne, ili od promjena u kreditnom portofoliu banke (uvođenje novog kreditnog proizvoda) i sl.

U 2018.g., obaveze koje se odnose na računovodstvenu evidenciju PKG banaka po osnovu primjene MSFI 9 na dan 31.12.2017.g., bile su :

- I. Formirati i proknjižiti nalog storna ispravke vrijednosti (I.V.) po MRS 39
- II. Formirati i proknjižiti nalog uknjižavanja I.V. po MSFI 9
- III. Formirati i proknjižiti efekat primene MSFI 9
- IV. Formirati i proknjižiti iznos više procijenjenih I.V. po MSFI 9 u odnosu na saldo I.V. po MRS 39, to jest doknjižiti razliku procijenjenih I.V. po MSFI 9
- V. Formirati i proknjižiti nalog RKG prema Odluci u vanbilasnoj evidenciji banke.

3. Primjena modela ECL prema MSFI 9

Osnovni cilj modela procjene očekivanog kreditnog gubitka (ECL) prema MSFI 9 je da mjeri PKG, što će predstavljati ujedno i iznos za umanjene knjigovodstvene vrijednosti finansijske imovine evidentirane u bilansu stanja, i iznos koji će biti evidentiran na troškove rezervisanja u bilansu uspjeha, perioda na koji se obračun odnosi. Prema zahtjevima MSFI 9, za procjenu ECL postoji više modela, a banke trebaju kreirati model koji je za njih najprihvatljiviji. Obzirom da sve banke trebaju krenuti od početka, najprihvatljiviji model bi bio sljedeći:

$$ECL = EAD \times LGD \times PD \text{ (1)}^7$$

gdje je:

- ECL (eng. Expected Credit Loss) – očekivani kreditni gubitak
- EAD (eng. Exposure At Default) – izloženost u trenutku neizmirivanja obaveza
- LGD (eng. Loss Given Default) – gubitak zbog nastanka statusa neizmirivanja obaveza
- PD (eng. Probability of Default) – vjerovatnoća nastanka statusa neizmirenja obaveza.

Pri procjeni očekivanog kreditnog gubitka, važno je sagledati sljedeće parametre:

- Vremensku vrijednost novca, na način da se novčani tokovi diskontuju sa efektivnom kamatnom stopom;
- Procjeniti novčane tokove, s tim da u procjenu treba uključiti i vrijednost kolaterala;
- Procjeniti oporavak na datum izvještavanja, bazirajući se isključivo na dostupne informacije. Procjena oporavka primjenjuje se u Fazi 3, odnosno za one scenarije gdje postoje naznake povećanja PKG i nastavka statusa neizmirenja obaveza.

EAD predstavlja ukupan iznos kreditne izloženosti za koje je potrebno procjeniti PKG i knjigovodstveno evidentirati rezervisanja za kreditne gubitke. Ukupna izloženost obuhvata sve stavke bilansa i vanbilansa za koje banka ima obavezu procjene i knjigovodstvenog evidentiranja PKG prema MSFI 9. Bilansne stavke obuhvataju: krediti, revolving krediti i protestirane garancije, a vanbilansne stavke obuhvataju: garancije, akreditive, neiskorišteni dio ugovorenih i revolving kredita. Najjednostavnije objašnjeno, EAD predstavlja osnovicu za procjenu PKG izvještajnog perioda.

LGD parametar predstavlja dio imovine koji će banka izgubiti ako dužnik ne vrati svoj dug po kreditu. Ovaj parametar svoje uporište ima i prema Bazelskom zakonodavstvu. Procjenjuje se i računa na osnovu parametra stope oporavka⁸ (CR) i efektivne vrijednosti kolaterala prema ugovoru, gdje je stopa oporavka $CR = 1 - LGD$, odnosno stopa oporavka je preostali dio finansijske imovine koji nije naplaćen, zbog nastalih finansijskih poteškoća u poslovanju dužnika i za koji se očekuje da će biti naplaćen kada se finansijska situacija dužnika poboljša. Parametar LGD, najjednostavnije možemo objasniti kroz sljedeći primjer. Banka je plasirala kredit u iznosu od 2.000KM. U trenutku kada je saldo

7 Prilagođeno, model obračuna ECL korišten od strane KPMG „Demystifying Expected Credit Loss (ECL)“, juni 2017.godine.

8 CR (engl. Cure Rate) parametar daje informaciju o tome koji dio transakcija koje su bile u statusu neizmirenja obaveza, napustio taj status na prirodan način (bez aktiviranja i naplate kolaterala)

dospjele a nenaplaćene glavnice iznosio 1.000KM, dužnik zbog finansijskih poteškoća nije mogao nastaviti otplaćivati svoj dug. U ovom slučaju, banka utvrđuje iznos (procenat) dospjelog a nenaplaćenog potraživanja, što u našem primjeru iznosi 1.000KM, odnosno procentualno 50%. Procenat od 50% govori nam da banka može očekivati da će izgubiti 1.000KM potraživanja po osnovu kreditnog plamana od dužnika, što potvrđuje da je $CR = 50\%$, a $LGD = 1 - 50\% = 50\% \times 2.000KM = 1.000KM$. U našem primjeru prikazali smo da vrijednost parametra LGD iznosi 1.000KM, uz napomenu da kod procjene vrijednosti istog parametra nismo u obzir uzeli vrijednost kolaterala. Pravilo prikazano u našem primjeru, primjenjuje se u slučajevima kada kredit nema kolateral/garanciju, pa u tim slučajevima gubitak koji banka snosi je veći. U slučajevima kada kredit ima kolateral/garanciju, vrijednost parametra LGD računamo uzimajući u obzir vrijednost kolaterala/grancije, pa će vrijednost parametra LGD biti manja od 50%, odnosno procenat naplate će biti veći od 50% jer banka može iskoristiti kolateral/garanciju u slučaju ako bi nastala situacija da dužnik ne može svoj dug vratiti banci.

PD parametar predstavlja vjerovatnoću da će neki od klijenata u određenom vremenskom periodu ući u fazu statusa neizmirivanja obaveza, odnosno da će na individualnom nivou biti identificiran događaj gubitka. Prema Bazelskom zakonodavstvu PD je ključni parametar za procjenu PKG, stavljajući banci kao obavezu da posmatra promjenu statusa svih klijenata koji se u trenutku posmatranja ne nalaze u statusu neizmirivanja obaveza. Procjena PD parametra može biti baziran kroz sagledavanje historijske baze podataka klijeta ili kroz direktno korištenje podataka koje su objavile eksterne rejting agencije (S&P, Fitch i Moodys), a koje također svoje podatke baziraju na historijskim podacima finansijskog tržišta.

Za procjenu ECL-a, prema zahtjevima MSFI 9, potrebno je izračunati dvije vrste PD parametra:

1. PD parametar za Fazu 1 kao procjenu vjerovatnoće naplativosti finansijskog instrumenta u narednih 12 mjeseci.
2. PD parametar za Fazu 2 i 3 kao procjenu vjerovatnoće neispunjavanja obaveza, koja bi se mogla dogoditi tokom preostalog vijeka trajanja finansijskog instrumenta koji je preko 12 mjeseci.

U nastavku slijedi pojednostavljen primjer praktične primjene ranije prezentirane formule za procjenu ECL, u skladu sa zahtjevima MSFI 9. Banka „Y“ plasirala je dugoročni kredit preduzeću „XYZ“ u iznosu od 6.000KM. Obračunata kamata na izvještajni datum iznosi 500KM, a 12 mjesečni PD parametar procjenjena je na visinu od 6%, a parametar LGD iznosi 50%. Polazeći od postavljene formule, uvrštavanjem poznatih podataka, dolazimo do iznosa PKG za finansijski plasman komitenta „XYZ“, kako slijedi:

$$ECL = EAD \times LGD \times PD$$

$$ECL = (6.000+500) \times 50 \% \times 6\%$$

$$ECL = 195 \text{ KM}$$

Nalog računovodstvenog evidentiranja u glavnoj knjizi bi izgledao kao u tabeli 3.

Tabela 3. Nalog knjiženja rezervisanja za PKG

Red. Br.	Opis	Konto	Iznos	
			Duguje	Potražuje
1.	Rezerviranja za neidentificirane kreditne i druge gubitke	930	195	
	I.V. dugoročnog kredita-Faza 1	390		195
	<i>-Za formiranje rezervisanja komitenta „XYZ“:-</i>			

Izvor: Autori

Na osnovu procjena, parametar ECL nam govori da će banka za finansijski plasman komitentu „XYZ“ imati obavezu knjigovodstveno evidentirati iznos PKG na način da će formirati rezervisanja (trošak) za kreditni gubitak u bilansu uspjeha, a za isti iznos odobriti konto ispravke vrijednosti u bilansu stanja.

ZAKLJUČAK

Cilj MSFI 9 je poboljšati računovodstveno priznavanje rezervisanja za kreditne gubitke uzimajući u obzir što širi raspon informacija vezanih za finansijske plasmane banke, obzirom da su rezervisanja za PKG najveći trošak u bilansu uspjeha banaka. Korištenje šireg raspona informacija (finansijskih i nefinansijskih) govori nam, da je primjena modela MSFI 9 kod procjene PKG, bankama ostavila slobodu kod izbora kriterija koji će ukazati na povećanje kreditnog gubitka, a ujedno biti i osnov za procjenu, mjerenje i računovodstveno evidentiranje PKG. Izbor kriterija za procjenu PKG za banke predstavlja ujedno i najveći izazov. U konačnici, očekivanja su da će primjena modela MSFI 9 značajno poboljšati računovodstveno evidentiranje rezervisanja za PKG zbog korištenja informacija iz više izvora.

LITERATURA

1. Birov, M. Basel III – uticaj njegove regulative na finansijska tržišta, banke i njihove korporativne klijente, Privredna banka Zagreb, 2011.g.
2. KPMG, Demystifying Expected Credit Loss (ECL), juli 2017.g.
3. Savez računovođa, revizora i finansijskih radnika FBiH, MSFI/MRS (www.srr-fbih.org). Pristupljeno: februar 2019.g.
4. Odluka o minimalnim standardima za upravljanje kreditnim rizikom i klasifikaciju aktive, Službene novine FBiH, broj: 85/11, 33/12 i 15/13.
5. Pravilnik o kontnom okviru, sadržaju konta i primjeni kontnog okvira za banke i druge finansijske organizacije, Službene novine FBiH, 82/10.
6. Publikacije – Banke, „Informacija o subjektima bankarskog sistema Federacije Bosne i Hercegovine sa stanjem na dan 30.09.2018.g.“, (www.fba.ba). Pristupljeno: februar 2019.g.
7. Smjernice o praksama upravljanja kreditnim rizicima kreditnih institucija i računovodstvu očekivanih kreditnih gubitaka EBA (European Banking Authority), 20.09.2017.g.
8. Studija kvantitativnog uticaja primjene zahtjeva Agencije u vezi sa utvrđivanjem očekivanih kreditnih gubitaka, Agencija za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine, novembar 2018.g.
9. Uputstvo o izmijenjenom načinu formiranja, evidentiranja i izvještajnog iskazivanja rezervi za kreditne gubitke, Agencija za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine, januar 2011.g.
10. Zakon o računovodstvu i reviziji FBiH, Službene novine FBiH, 83/09.
11. (Footnotes)
 - 1 FBA – Agencija za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine